

Петренко Н.О.

Уманський національний університет садівництва

Чукіна І.В.

Уманський національний університет садівництва

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Питання розвитку сільських територій України нині є вкрай важливим та потребує інноваційних форм вирішення.

У статті проаналізовано та визначено ключові принципи управління розвитком сільських територій України. Розроблено теоретичні положення та надано практичні рекомендації стосовно формування та реалізації ефективної державної політики в напрямі розвитку сільських територій України. Встановлено, що перехід України на нову парадигму сталого розвитку територій забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань і проблем зі збереження сприятливого навколишнього середовища і природоохоронного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь людей. Зазначено, що формування і реалізація політики сталого розвитку сільських територій визначається її законодавчим забезпеченням.

Вказано, що ухваленням Концепції сталого розвитку сільських територій було завершило процес формування нормативних засад політики сільського розвитку в Україні. Окреслено ключові заходи, що сприятимуть реалізації Концепції сталого розвитку сільських територій та визначено критерії відбору регіональних програм із питань сталого розвитку сільських територій. Вказано, що управління розвитком сільських територій має відбуватися на основі реалізації положень активної політики сталого розвитку, що вимагає регіонального підходу, оскільки реалізація соціально-економічних проектів і програм у сільській місцевості передбачає здійснення комплексу заходів на конкретних територіальних структурних одиницях, що відрізняються не тільки ресурсним потенціалом, але й специфічними проблемами розвитку, в тому числі особливостями трудової діяльності.

На основі аналізу законодавчо-нормативної документації окреслено ключові аспекти управління розвитком сільських територій України. Запропоновано заходи, що сприятимуть реалізації політики управління розвитком сільських територій та підвищенню ефективності її реалізації. Вказані заходи сприятимуть покращенню розвитку сільських територій, стимулюванню соціально-економічної складової частини територіального розвитку, позитивно вплинуть на рівень життя сільського населення.

Ключові слова: розвиток, державне управління, державна політика, політика управління, сільська територія.

Постановка проблеми. Формування і реалізація політики сталого розвитку сільських територій визначається її законодавчим забезпеченням. Але нині на законодавчому рівні немає чіткого визначення повноваження деяких державних і регіональних органів виконавчої влади в області сільського розвитку; на державному рівні законодавчо не затверджені стандарти забезпечення сільського населення соціальними послугами; вимагають вдосконалення правові умови бюджетування сільського розвитку, доступу сільського населення до земельних, матеріально-технічних, кредитних та інформаційних ресурсів; немає регулярного державного статистичного спостереження за розвитком сільських територій. За таких умов

дослідження питання формування принципів засад управління розвитком сільських територій в Україні набуває особливої актуальності та визначає мету статті.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі та визначенні ключових принципів управління розвитком сільських територій України.

З огляду на мету статті, головним завданням дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій стосовно формування та реалізації ефективної державної політики в напрямі розвитку сільських територій України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключові аспекти розвитку сільських територій стали предметом глибоких досліджень вітчиз-

няних вчених. Так, зокрема, основні питання сутності та особливостей формування сталого розвитку сільських територій вивчає І. Термоса [8]. С. Харчук досліджує соціально-економічні аспекти розвитку сільських територій [9]. М. Талавиря визначає принципові положення стосовно розвитку сільських територій на засадах сталості [10]. А. Лісовий аналізує ключові тенденції забезпечення економічного зростання і якості життя селян на основі сталого розвитку сільських територій [5]. Особливості галузевотериторіального розвитку, специфіку управління сталим розвитком регіону в умовах децентралізації влади, створення територіальними громадами об'єднань товаровиробників агропродовольчої сфери, посилення мотивації локальних громад до саморозвитку на основі ефективного використання місцевих ресурсів і власних можливостей розглядає В. Самофатова [7]. Теоретико-методологічні засади та системну модель управління соціально-економічним розвитком сільських територій досліджує О. Павлов [6].

Інформативний аналіз указаних джерел дає змогу говорити про те, що концепції, положення, висновки і рекомендації, висвітлені в працях згаданих авторів, створили міцний науково-теоретичний фундамент і посідають вагомe місце у вирішенні проблем регіонального управління та розвитку.

Критично проведений аналіз наявних публікацій із цього питання показав, що для вирішення завдань побудови принципових засад управління територіальним розвитком є певні наукові та теоретико-методологічні передумови. Однак питання практично-прикладного характеру стосовно розробки політики формування управлінських процесів розвитком сільських територій залишаються неповною мірою розробленою темою та потребують подальших наукових розвідок.

Теоретико-методологічним базисом дослідження слугували основні положення й розробки вітчизняних вчених із проблем управління розвитком територій, теорії та практики державного управління, особисті оцінки автора. Використано аналітичну та порівняльну методикy, зокрема у процесі аналізу та порівняння складників Концепції сталого розвитку населених пунктів, Концепції розвитку сільських територій (далі – Концепція) та Стратегії сталого розвитку України до 2030 року) графічної інтерпретації, експертних оцінок тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання розвитку сільських територій України

нині є вкрай важливим та потребує інноваційних форм вирішення. Важливість цього питання посилюється ще й тим, що сільські території займають біля 90% площі нашої держави, на них проживає близько третини всього населення України [5, с. 90].

Перехід України на нову світоглядну парадигму сталого розвитку територій забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань і проблем стосовно збереження сприятливого навколишнього середовища і природоохоронного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь людей [6, с. 89].

Указані пріоритети розвитку було визначено Концепцією сталого розвитку населених пунктів (1999 р.) [1], а в подальшому викладені правила та положення цієї Концепції уточнено й удосконалено в Концепції розвитку сільських територій (2015 р.) [2] та Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. (2018 р.) [3].

Нарощування соціально-економічного потенціалу сільських територій, надання цьому процесу стійкості і незворотності є стратегічним завданням державної політики та закріплено Законом «Про державну підтримку сільського господарства України» [4]. Цей Закон зарахував сталий розвиток сільських територій до складу державної аграрної політики. Нині забезпечувати розвиток сільських територій має Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Національні цілі сталого розвитку базуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, властивих українському суспільству. Вони визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України [7, с. 38]. Перехід до сталого розвитку – це процес зміни ціннісних орієнтацій багатьох людей [10, с. 147]. Визнаними міжнародними фундаментальними цінностями розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність [9, с. 22]. Переведення сільських територій на модель сталого розвитку варто вважати першочерговим завданням у розбудові нашої держави [8, с. 34]. Варто зазначити, що сталий розвиток сільських територій має соціально-економічний характер, що не руйнує своєї природної основи і забезпечує безперервний прогрес суспільства.

Розвиток територій за принципом Концепції розвитку сільських територій від 2015 р. є політичною та практичною моделлю розвитку всіх країн світу, який задовольняє потреби нинішнього

покоління без шкоди для змоги майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Ця модель орієнтована на досягнення оптимального балансу між трьома складовими частинами розвитку – економічною, соціальною та екологічною.

Варто зауважити, що ухваленням Концепції сталого розвитку сільських територій завершено процес формування нормативних засад політики сільського розвитку в Україні. Ключові цілі та завдання Концепції сталого розвитку сільських територій відображено в таблиці 1.

У рамках реалізації Програми Концепції передбачається здійснення таких заходів (рис. 1).

Програмою Концепції виділяються критерії відбору регіональних програм із питань сталого розвитку сільських територій:

– наявність у регіональній програмі заходів, передбачених у Програмою і спрямованих на створення сприятливих інфраструктурних умов у сільській місцевості для реалізації інвестиційних проектів в АПК;

– наявність реєстру об'єктів соціально-інженерного облаштування населених пунктів, які розташовані в сільській місцевості, і проектів комплексного облаштування майданчиків під компактну житлову забудову, які пов'язані зі створеними (реконструйованими) об'єктами АПК, відповідно до документів територіального планування, за формою, встановленою Міністерством аграрної політики та продовольства України;

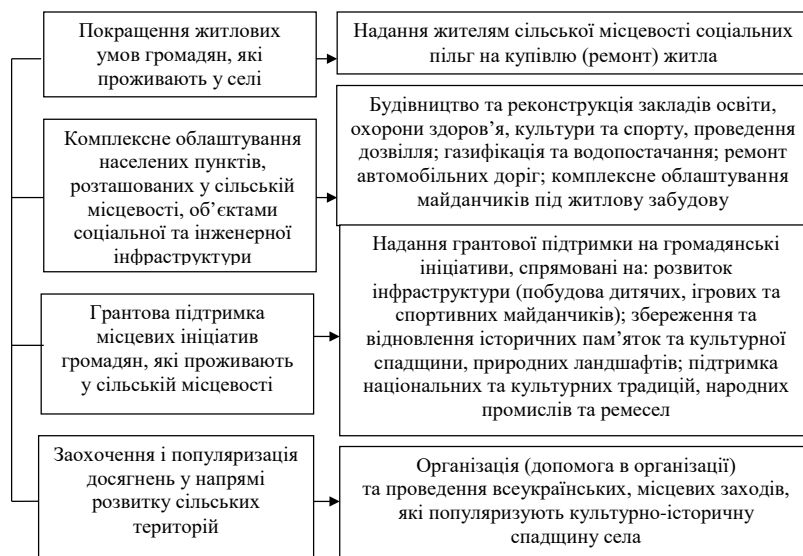
– створення додаткових високотехнологічних робочих місць на підприємствах АПК у сільській

Таблиця 1

Ключові цілі та завдання Концепції сталого розвитку сільських територій*

Цілі	Завдання
Створення комфортних умов проживання в сільській місцевості	Задоволення потреб сільського населення, в тому числі молодих сімей та молодих фахівців, в облаштуванні житла
Стимулювання інвестиційної активності в аграрному секторі шляхом створення сприятливих інфраструктурних умов	Підвищення рівня комплексного оснащення сільських населених пунктів об'єктами соціальної та інженерної інфраструктури
Сприяння технологізації робочих місць на селі	Концентрація ресурсів, що спрямовуються на комплексне облаштування сільських поселень, в яких здійснюються інвестиційні проекти в агросфері
Активізація участі сільського населення у вирішенні питань місцевого значення	Грантова підтримка місцевих ініціатив громадян, які проживають у сільській місцевості
Формування позитивного ставлення до сільського способу життя	Заохочення і популяризація досягнень у напрямі розвитку сільських територій

*Джерело: скомпоновано авторами на основі аналізу [1; 2]

Рис. 1. Основні заходи, що сприятимуть реалізації Концепції сталого розвитку сільських територій*

*Джерело: визначено авторами на основі аналізу [1; 2]

місцевості, де здійснюється реалізація заходів Програми;

- використання сучасних технологій у процесі створення об'єктів соціальної та інженерної інфраструктури;

- комплексність соціально-інженерного облаштування населених пунктів, розташованих у сільській місцевості, з урахуванням існуючого інфраструктурного потенціалу та особливостей реалізації інвестиційних проектів;

- наявність асигнувань у державному та місцевому бюджетах на реалізацію регіональної програми;

- наявність нормативно-правової бази, необхідної для здійснення фінансування та реалізації регіональної програми;

- наявність стимулюючих заходів на основі залучення позабюджетних коштів із метою комплексного розвитку соціально-інженерної інфраструктури та поліпшення житлових умов у сільській місцевості.

На нашу думку, управління розвитком сільських територій має відбуватися на основі реалізації положень активної політики сталого розвитку, що вимагає регіонального підходу, оскільки реалізація соціально-економічних проектів і програм у сільській місцевості передбачає здійснення комплексу заходів на конкретних територіальних структурних одиницях, що відрізняються не тільки ресурсним потенціалом, але й специфічними проблемами розвитку, в тому числі особливостями трудової діяльності.

Висновки. Сучасний стан сільських територій знаходиться в досить кризовому соціально-економічному становищі, тому запровадження інноваційних ефективних управлінських рішень та зміна вектора розвитку дадуть змогу змінити ситуацію, яка є нині.

Отже, провівши аналіз згаданих раніше законодавчо-нормативних документів, можна окреслити ключові аспекти управління розвитком сільських територій України:

- створення сприятливих соціальних, фінансових та економічних умов для виконання селом його виробничої та інших загальнонаціональних функцій і завдань у системі територіального розвитку;

- стабільне зростання економіки на селі шляхом підвищення ефективності сільського господарства та внеску (у фінансово-економічному розумінні) села в економіку країни і добробут громадян;

- підвищення зайнятості, рівня і якості життя сільського населення, а також наближення села до міських стандартів життя;

- уповільнення процесу депопуляції, покращення демографічної ситуації і збільшення очікуваної тривалості життя;

- скорочення міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації між рівнем і якістю життя сільського населення;

- раціоналізація використання природних ресурсів і збереження природного навколишнього середовища;

- збереження і примноження культурного потенціалу села.

Разом із тим на державному, регіональному та місцевому рівнях заходами, що сприятимуть реалізації політики управління розвитком сільських територій та підвищенню ефективності її реалізації, мають стати:

- внесення до стратегічних програм із національного та регіонального

- розвитку завдань зі сталого розвитку сільських територій;

- врахування завдань сталого сільського розвитку в системі територіального планування сільських територій;

- розробка та реалізація програм, що забезпечують розвиток інфраструктури, транспорту і зв'язку в сільській місцевості;

- виділення в цільових програмах центральних органів виконавчої влади сільської складової частини;

- проведення кваліфікованого аналізу екологічних проблем сільських територій та розроблення концептуальних положень щодо екологічної складової частини сільського розвитку;

- розроблення переліку заходів зі збереження різноманіття природних популяцій на сільських територіях;

- розширення заходів спеціальної підтримки сільських багатодітних та малозабезпечених родин;

- розроблення пропозицій щодо підвищення інноваційної та інвестиційної привабливості сільських територій.

Вказані заходи сприятимуть покращенню розвитку сільських територій, стимулюванню соціально-економічної складової частини територіального розвитку, позитивно вплинуть на рівень життя сільського населення.

Список літератури:

1. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14> (дата звернення: 13.03.2020 р.)
2. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80> (дата звернення: 13.03.2020 р.)
3. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 р. : Проєкт Закону України від 07.08.2018 р. № 9015. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html (дата звернення: 13.03.2020 р.)
4. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 16.06.2005 р. № 2657-IV (ред. від 27.02.2020 р., підстава – 465-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення: 13.03.2020 р.)
5. Лісовий А.В. Сталий розвиток сільських територій як напрям забезпечення економічного зростання і якості життя селян. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 103. С. 89–92
6. Павлов О.І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель. Одеса : Астропринт, 2009. 344 с.
7. Самофатова В.А. Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону: теорія, методологія, управління. Одеса : Астропринт, 2018. 312 с.
8. Термоса І.О. Сутність сталого розвитку та його особливості в контексті сільських територій. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 19. С. 33–37.
9. Харчук С.А. Соціально_економічний розвиток сільських територій: проблеми та шляхи вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. С. 20–23.
10. Талавиря М.П. Розвиток сільських територій на засадах сталості. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2016. № 1(47). Т. 2. С. 146–150.

Petrenko N.O. MANAGEMENT OF RURAL AREAS DEVELOPMENT IN UKRAINE

The issue of rural areas development in Ukraine is currently of utmost importance and needs innovative solutions.

The key principles for managing rural areas development in Ukraine are analyzed and identified in the article. Theoretical provisions were developed and practical recommendations were given regarding the formation and implementation of effective state policy towards the development of rural areas of Ukraine. It is established that the transition of Ukraine to the new paradigm of sustainable development of territories, provides a balanced solution of socio-economic tasks and problems to preserve a favourable environment and environmental potential in order to meet the needs of present and future generations of people. It is stated that the formulation and implementation of sustainable rural areas development policy is determined by its legislative support.

It is noted that the adoption of the Concept for Sustainable Development of Rural Territories completed the process of forming the legislative framework for rural areas development policy in Ukraine. Key activities that will contribute to the implementation of the Rural Sustainable Development Concept are outlined and the criteria for selecting regional programs for sustainable rural areas development are defined. It is stated that the management of rural areas development should be based on the implementation of the provisions of an active sustainable development policy, which requires a regional approach, since the implementation of socio-economic projects and programs in rural areas implies the implementation of a set of measures at specific territorial structural units, not only with resource potential but also specific problems of development, including peculiarities of employment.

Based on the analysis of the existing legislative and regulatory documentation, key aspects of rural areas development management in Ukraine are outlined. Measures are proposed that will contribute to the implementation of rural areas development management policy and increase its effectiveness are proposed. Specified proposals will help to improve the development of rural areas, will promote the socio-economic component of territorial development and will have a positive impact on the standard of living of rural populations.

Key words: *development, state administration, state policy, management polic, rural area.*